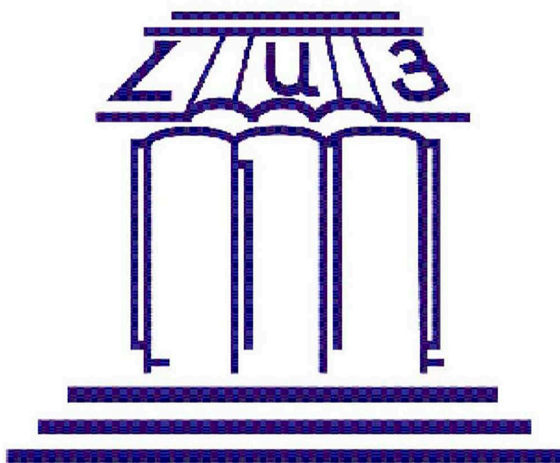

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

10106

891.99

p-95

9 2011

391.99
P-95

U. 8

398.2
P 8.0
[1923]

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ST. NERSES SHNORHALI
LIBRARY
ՀԱԼԻ
ARMENIAN

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱԻԻԹԸ

(Դիւցազներգութիւն)

Ե

Նկարագարդուած ՎԱՀԵԻ ԿՈՂՄԷ

PRINTED IN FRANCE

Հրատարակութիւն «ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ» գրատան
46, Rue Richer, Paris (9°).

ՍՈՒՐԲ ՆԵՐՍԷՍ ՇՆՈՐՀԱԼԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ST. NERSES SHNORHALI
LIBRARY

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Կայ Մեծաբեկ, կայ Տէրեան, — եւ բազում ուրիշ
պոետներ կան,
Բայց — Թումանեանն է անհաս Արարատը մեր
նոր Քերթուքեան:—

ԵՂԻՇԷ ԶԱՐԵՆՅ

(Գիրք Ճանապարհի)

112537-42

2154-2011

ՅՈՒՐԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Ժողովրդական բանաստեղծ, Յովհ. Թումանյան ծնած է Լոռիի Դսեղ գիւղին մէջ 1869ին: Գրել կարդալ կը սորվի քահանայ հօրմէն, յետոյ կը տարուի Թիֆլիս, Ներսէսեան դպրոցին մէջ լրացնելու համար իր ուսումը: Երեք տարի յաճախելէ յետոյ, կը հեռանայ, առանց շատ բան սորվելու: Հաղիւ 16-17 տարեկան, կը մտնէ Թիֆլիսի առաջնորդարանը իբրեւ քարտուղար: Ասիկա կ'ըլլայ իր առաջին ու վերջին պաշտօնը, որովհետեւ անկէ յետոյ գրականութեան կը նուիրուի:

Քերթուածներ գրել կը սկսի 10-11 տարեկանին: 1892ին առաջին անգամ ըլլալով լոյս կ'ընծայէ երկու փոքրիկ տետրակներ: Այդ հատորներէն մէկուն մէջ էր «Շունն ու կատուն» շատ ծանօթ քերթուածը, որ ժամանակին մերժուած էր Մուրմի խմբագիր Ա. Արասխանեանի կողմէն:

Երկերը լոյս տեսած են երեք անգամ: 1892ին Մոսկուայի մէջ, մօտաւորապէս 300 էջ: Երկրորդ անգամ 1903ին Թիֆլիս, եւ երրորդ անգամ Պոլիս 1922ին: Այս վերջին հաւաքածոն ինքն իսկ կը պատրաստէ 1921ին, յապաւելով նախապէս հրատարակուած քերթուածներէն ոմանք, իր իսկ բառերով «Իր իր հոգիին անհարադատ արտայայտութիւններ», եւ միւսներուն վրայ կը կատարէ սրբադրութիւններ, կրօնատուներ ու փոփոխութիւններ: 1908-1910ին կ'ախշատակի մանկական ամսագիր Հասկերուն, զոր կը խմբագրէր մանկավարժ Ստ. Լիսիցեան, ինչպէս նաեւ Լուսաբեր մայրենի լեզուի դասագրքերու: Միեւնոյն ամէնուն կողմէ, անիկա բերած է իր մասնակցութիւնը գրեթէ հանրային ամէն ձեռնարկներու, ընդհ. պատերազմէն առաջ ու յետոյ: 1919ին կը տօնուի ծննդեան յիսնամեակը, մեծ հանդէսներով: Մահը տեղի կ'ունենայ Մոսկուայի մէջ 1923 ապրիլ 2ին, եւ աճիւնը կը փոխադրուի Հայաստան:

Շնորհիւ իր ունեցած հարուստ եւ ճոխ մատենադարանին, Թումանյան կը ճանչնար միջազգային գլուխ-գործոցները: Կը սիրէր կարդալ մանաւանդ հէքեաթներ, գիւցաղներգութիւններ եւ աւանդավէպեր, որոնցմէ առւաւ մեր գրականութեան արժէքաւոր էջեր: Յովհ. Թումանյանի ստեղծագործութիւնը կրնանք բաժնել հետեւեալ գլուխներուն. ա. Երգեր, բ. Փառեակներ, գ. Աւանդավէպեր, առասպելներ եւ առակներ, զ. Ժողովրդական վէպեր ու քերթուածներ եւ ե. Թարգմանութիւններ (ռուսական, գերմանական եւ անգլիական գրականութիւններէն):

Յովհ. Թումանյանի մահուան տասնեւհինգամեակին (1923) եւ Սասունցի Դաւիթին հազարամեակին առթիւ, որ Երեւանի մէջ պիտի տօնուի հանդիսաւորապէս յառաջիկայ Մայիս 1ին, **ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ** խմբագրութիւնը գորգուրանով հրատարակութեան կուտայ հայ գրականութեան քանկագին վաստակներէն մէկը կազմող այս դիւցազներգութիւնը, որ ժողովրդական ծանօթ վէպի վերամշակուած մէկ փոփոխակն է: Նախապէս ծանօթանալով սակայն Բրոֆ. Մանուկ Աբեղեանի մէկ պատկառելի երկասիրութեան հետ, ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ անունով, որուն ա. հատորը Երեւանի մէջ լոյս տեսած է 1936ին, նուիրուած ըլլալով այդ դիւցազներգութեան 25 փոփոխակներուն, յարակից ներածութիւնով ու յառաջաբաններով:

“ ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ “

ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ արժէքաւոր երկասիրութիւնը լոյս ընծայելէ առաջ, վաստակաւոր ուսուցչապետ Մանուկ Աբեղեան բանասիրական ուրիշ կարեւոր աշխատութիւններ լոյս ընծայած է: Առաջինը ատոնցմէ Փշրանքներ ժողովրդական բանահիւսութեան հատորն է, տպուած 1892ին Թիֆլիս: Երկրորդը՝ Հայ ժողովրդական առասպելները, լոյս տեսած է Վաղարշապատի մէջ 1899ին: Երրորդը Հայ ժողովրդական վէպն է, տպագրուած՝ նախապէս Ազգագրական Հանդէսի 13-17 գիրքերուն մէջ 1906-1908 տարիներուն, եւ յետոյ առանձին հատորի մէջ արտատպուած Թիֆլիս՝ 1908ին: 1933ին ալ Հայոց լեզուի տաղաչափութիւն անունով նոր աշխատութիւն մը լոյս կ'ընծայէ, ուր կը խօսուի ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ վէպին ոտանաւորի եւ տաղաչափութեան մասին:

1936 տարուան վերապահուած էր սակայն հրատարակութիւնը ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ մեծածաւալ եւ իրապէս պատկառելի երկասիրութեան ա. հատորին, որ 1126 մեծագիր էջերու մէջ կ'ամփոփէ 25 փոփոխակները, հեղինակին որակումովը պատումները ժողովրդական այս շատ ծանօթ դիւցազներգութեան:

Հատորը լոյս ընծայուած է, ինչպէս Հայաստանի բոլոր հրատարակութիւններն առանց բացառութեան, Պետական Հրատարակչականին կողմէ, խմբագրութեամբ Բրոֆ. Դր. Մանուկ Աբեղեանի եւ աշխատակցութեամբ Կարապետ Մելիք Օհանջանեանի: Գիրքը նկարներ ալ կը պարունակէ եւ զարդանկարուած է ծանօթ նկարիչ Յակոբ Կոջոյեանի կողմէ:

Ժողովրդական այս մեծ ստեղծագործութեան՝ ՍՍՍՌԻՆՅԻ ԴԱ-
ԻԻԹԻ նիւթը հերոսներու ազատագրական պայքարն է արարական
խալիֆաներու դէմ, որոնց տիրապետութիւնը Հայաստանի վրայ տե-
ւեց եօթներորդ դարէն մինչեւ տասներորդ դար: Այդ ընդվզումը շարք
մըն է ապստամբութիւններու, որոնց մէջ ամէնէն աւելի փայլեցաւ
Սասունի ժողովուրդը իր քաջերու խումբով: Այդ դիւցազներդական
փրկասանութեան մէջ կը գտնենք ամբողջ ժողովուրդի մը կեանքին
եւ սովորութիւններուն արձագանգը, տիպարներուն իրարու հետ
ունեցած յարաբերութիւնը, եւ Հայ ժողովուրդին օտար լուծէ ազատ
եւ անկախ ապրելու դարաւոր ձգտումը, որուն հարադատ եւ անխաբ-
դախ դիմը երեւան բերին նոր ժամանակներու սերունդները, իբրեւ
չարունակողները երէկուան պայքարներուն եւ հերոսական գործե-
սուն:

Առաջին անգամ Գ. Վ. Սրուանձտեանն է, որ Մուշի փոփոխակը
չրի կ'առնէ «Սասունցի Դաւիթը» կամ «Մհերի դուռ» վերնագրով՝
Դրոց-բրոցի մէջ: Երկրորդ փոփոխակը գործն է Բրոֆ. Մ. Արեղեանի
«Դաւիթ եւ Մհեր» անունով:

Սասնա ծոերու ա հատորը կը պարունակէ. ա. ներածութիւն մը
35 էջ, բ. ընդհանուր նախաբանը 8 էջ, գ. առաջին հատորին նախա-
բանը 6 էջ, ուր կը խօսուի Մուկի, Շատախի, Սպարկերտի, Գալաշի
եւ Հայոց Զորի տեղագրութեան վրայ. դ. Յիշուած դաւաճներուն
փոփոխակներուն բարբառային քերականութեան գիտելիքները 20 էջ:
Ասոնց կը յաջորդէ նկարիչ Յ. Կոջոյեանի գունաւոր մէկ նկարը՝ Սա-
սունցի Դաւիթը երիվարի վրայ բռնած թուր-կայծակին:

Ամէն մէկ պատում կամ փոփոխակ իր յառաջարանն ունի, ուր
կը խօսուի պատմողին անձին ու նկարագրին մասին:

Ահաւասիկ թէ, հատորին խմբագիրը, բանասէր Մ. Արեղեանը
ինչպէս կը սահմանէ Սասնա ծոերը. — «Մեր Սասնա ծոերը (ծուռ կը
նշանակէ զիւթ, խենթ կամ հերոս), իր հիմնական մասով ինչպէս եւ իր
ընդհանուր բնաւորութեամբ, պատմական է: Բայց վէպը դարերի ըն-
թացքում սերնդից սերունդ բանաւոր աւանդելով՝ աճել, զարգացել
է նաեւ բազմազան վիպական եւ առասպելական մօթիւններով, որոնց
մի մասը քաղած է աղբյուրին առասպելների, միւսը՝ թափառակա-
ղորոյցներից: Վերջիններս համեմատութիւնը եւ յաճախ նոյնութիւնը
հարեւան ժողովուրդների, յատկապէս Իրանի եւ Միջագետքի ժողո-
վուրդների վիպաշխարհի հետ, ակներեւ են: Այդ մօթիւնների շարքին
են պատկանում, օրինակ, հերոսների ջրային ծնունդը, կոխը վի-
շապների հետ, մանկութիւնն ու մանկական չարութիւնները, գերբ-
նական հզօրացումը, փորձուիլը վաւառու կնոջից, քարայրներում
փակուիլը եւ այլն» (էջ 25):

Ընդհանուր նախաբանին կ'իմանանք նաեւ հետեւեալ տեղեկու-
թիւնները: Սասնա ծոեր հատորին մէջ առնուած են այս ժողովրդա-
կան վէպին արդէն հրատարակուած, ինչպէս եւ անտիպ ու նոր գրի

առնուած փոփոխակները: Խմբագրութիւնը երեք տարի շարունակ աշ-
խատեւ եւ յաջողեւ է գտնել մօտաւորապէս 65 փոփոխակ կամ «պա-
տում»: Ա. հատորին մէջ առնուած են նախապէս լոյս տեսածները,
գլխաւորաբար Վանի բարբառով, Մուկաց, Շատախի, Նարեկի եւ Կա-
ճեաի պատումները: Բ. հատորին մէջ լոյս պիտի տեսնեն Տարօնի-
Մուշի բարբառին (Սասուն, Խլաթ, Ալաշկերտ, Ապարան եւ Նոր Բա-
յաղիտ) պատկանող, ինչպէս նաեւ որոշ չափով մեկուսի մնացած
պարսկահայ բարբառով բաւած փոփոխակները:

Այս փոփոխակները մէկէ աւելի տիպոգոսներով յիշուած են, այս-
պէս Սասունցի Դաւիթ, Սասնայ ծոեր, Զոջանց տուն կամ Թլօլ Դա-
ւիթ: Հակառակ տիպոգոսներու զանազանութեան բոլորին բովանդա-
կութիւնն ալ նոյնն է. — ժողովուրդի մը հերոսական գործերուն դիւ-
ցազներդութիւնն է, որ հաղարամեակի մը ընթացքին, սերունդէ սե-
րունդ եկեր հասեր է մեր ժամանակներուն: Ինչպէս ամէն դիւցազ-
ներդութիւն, Սասունցի Դաւիթն ալ հայ ժողովուրդին հոգեկան առա-
քինութիւններուն եւ երբեմն ալ տկարութիւններուն խտացումն է,
այնպէս ինչպէս ուրիշ ժողովուրդներու նմանօրինակ դիւցազներդու-
թիւնները: Ինչ մարդկային առաքինութիւններ կը յայտնուին այս
գրոյցներուն մէջ. — հայ ժողովուրդին ազատասիրութիւնը, քաջու-
թիւնն ու արիւթիւնը, շինարար եւ ստեղծագործ ոգին, արդարամը-
տութիւնը, վեհանձնութիւնն ու մեծհոգիութիւնը, եւ ինչու չէ նաեւ
միամտութիւնը:

Վիպական, երգիծական եւ տոնրիչութեան երեւոյթներուն տակ
կայ յաճախ մարդկային հոգիին անմեղունակ մեծութիւնը: Ժողո-
վրդական այս վէպը ներկայ ժամանակներու քննական մտքին առ-
ջեւ թերեւս շատ համեստ չըջանալով մը կը ներկայանայ: Առանց
մտնելու խորհրդածութիւններու մէջ, խօսքը պիտի տանք կրկին Բրոֆ.
Մանուկ Արեղեանի. — «Սասնա ծոեր վէպն անիրկնելի է, ինչպէս
մարդս չի կարող նորից երեխայ դառնալ, այլապէս նա ծաղրի առա-
կայ կը լինի:» «Նրա հմայքը, նրա արուեստը հետեւանք է այդ մի-
ջավայրի եւ անքակտելիօրէն կապուած է այն հանգամանքի հետ, որ
չհասունացած հասարակական պայմանները, որոնց մէջ ծագել է այդ
արուեստն եւ էարդ էր միայն իր ծագումն առնել, երբեք չպիտի կա-
րողանան վերագոռնալ»: «Մեր դարաշրջանում նման վէպեր բոլոր-
ւովին չեն կարող ստեղծագործուել: Այդ վէպը կը մնայ, որպէս հայ
ժողովուրդի անցած դարաւոր կեանքի մի յիարիւն եւ անաղարտ յու-
շարձան, որն ունի իր անխառն թովջանքը եւ որ կը շարունակի
Գեղարուեստական հաճոյք պատճառել:»

Յովհ. Թումանեանի «Սասունցի Դաւիթը» այդ գրոյց վիպա-
սանութեան գեղարուեստական մէկ վերամշակումն է, զոր կուտանք
ահաւասիկ:

ՄԿՐՏԻԶ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱԻԻԹԸ

I

Առիւծ - Մհերը, զարմով դիւցազունն
Քառասուն տարի իշխում էր Սասուն.
Իշխում էր ահեղ, ու նրա օրով
Հաւքն էլ չէր անցնում Սասնայ սարերով:
Սասնայ սարերից շատ ու շատ հեռու
Թընդում էր նրա հրօշակն ահարկու,
Խօսում էր իր փառքն, արարքն անվեհեր.
Հազար բերան էր — մի Առիւծ Մհեր:

II

Էսպէս, ահաւոր առիւծի նման,
Սասնայ սարերում նստած էր իշխան
Քառասուն տարի: Քառասուն տարում
«Ա՛խ» չէր քաշել նա դեռ իրեն օրում.
Բայց հիմի, երբ որ եկաւ ծերացաւ,
Մահը չէր կարող չհասնել նրան:

Էն անա՛հ սիրտը ներս սողաց մի ցաւ:
 Սկըսաւ մըտածել դիւցադուն ծերը,
 — Հասել են կեանքիս աշնան օրերը,
 Շուտով սեւ հողին կ'երթամ ես գերի,
 Կ'անցնի ծրխի պէս վառքը Մըհերի,
 Կ'անցնեն ե'ւ անուն, ե'ւ սարսափ, ե'ւ ա՛հ,
 Իմ անտէր ու որբ աշխարքի վըրա
 Ոտի կը կանգնեն հազար քաջ ու դեւ...
 Մի ժառանգ չունիմ՝ իմ անցման ետեւ
 Իմ թուրը կապի, Սասուն պահպանի...
 Ու միտք էր անում հըսկան ծերունի:

III

Մի օր էլ՝ էն դորձ յօնքերը կիտած
 Երբ միտք էր անում, երկնքից յանկարծ
 Մի հուր-հրրեղէն յայտնուեց քաջին,
 Ոտները ամպոտ կանգնեց առաջին:
 — Ողջո՞յն մեծագոր Սասմայ հըսկային,
 Քու ձէնը հասաւ Աստըծու դա՛հին,
 Ու շուտով Նա քեզ մի դաւակ կը տայ:
 Բայց լաւ իմանաս, լեռներէ՛ արքայ,
 Որ օրը որ քեզ ժառանգ է տրուել,
 Էն օր կը մեռնէք քու կի՛նն էլ, դու էլ:
 — Իր կամքը յինի, ասաւ Մըհերը.
 Մենք մահինն ենք միշտ ու մահը մերը,
 Բայց որ աշխարքում ժառանգ ունենանք,
 Մենք էլ նըրանով անմեռ կը մընանք:
 Հրրեյտակն էստեղ ցոլացաւ նորից,
 Ու էս երջանիկ աւետման օրից
 Երբ իննր ամիս, իննր ժամն անցաւ,
 Առիւծ — Մըհերը դաւակ ունեղաւ:
 Դաւիթ անւանեց իրեն կորիւնին,
 Կանչեց իր ախպէր Ձէնով Օհանին,
 Երկիրն ու որդին աւանդեց նորան,
 Ու կի՛նն էլ, ինքն էլ էն օրը մեռան:

IV

Էս դարում Մըսրը անխղթ ու հրդօր
 Մըսրա — Մելիքն էր նրստած թաղաւոր,
 Հէնց որ իմացաւ՝ էլ Մըհեր չը կայ,
 Վեր կացաւ կըռուով Սասունի վըրա:
 Ձէնով Օհանը ահից սարսափած,
 Թըշնամու առաջն ելաւ գըլխաբաց,
 Աղաչանք արաւ, ընկաւ ոտները.
 — Դու եղիբ, ասաւ, մեր գըլխի տէրը,

Ու քու չըւարժում քանի որ մենք կանք,
 Քու ծառան լինենք, քու խարճը միշտ տանք,
 Միայն մեր երկիր քարուքանդ չանեն
 Ու քաղցըր աչքով մեզ մըտիկ անեն:
 — Ձէ՛, ասաւ Մելիք, քու ամբողջ ազգով
 Անց պիտի կենաս իմ թըրի տակով,
 Որ էդուց — էլօր, ինչ էլ որ անեմ,
 Ոչ մի սասունցի թուր չառնի իմ դէմ:
 Ու դընաց Օհան՝ բոլոր — բովանդակ
 Սասունը բերաւ, քաջեց թըրի տակ.
 Մենակ Դաւիթը, ինչ արին — չարին,
 Մօտ չեկաւ դուշման Մելիքի թըրին:
 Նկան քաջեցին՝ թէ զօրով տանեն,
 Թափ տըւաւ, մարդկանց դըցեց դէս ու դէն,
 Փոքրիկ ճըկոյթը մի քարի առաւ,
 Ապառաժ քարից կըրակ դուրս թըռաւ:
 — Պէտք է սպանեմ էս փոքրիկ ծուռին,
 Ասաւ թաղաւորն իրեն մեծերին:
 — Թաղաւո՛ր, ասին, դու էսքան հըղօր,
 Թըրիդ տակին է ողջ Սասուն էս օր.
 Ի՞նչ պէտք է անի քեզ մի երեխայ,
 Թէկուդ իր տեղով հէնց կըրակ դառնայ:
 — Դուր գիտէք, ասաւ Մըսրայ թաղաւոր,
 Բայց թէ իմ դըլխին փորձանք դայ մի օր,
 Էս օրը վըկայ,
 Մըրանից կը դայ:

V

Էս որ պատահեց, մեր Դաւիթ հըսկան
 Մի մանուկ էր դեռ եօթ — ութ տարեկան.
 Մանուկ եմ ասում, բայց էնքան ուժեղ,
 Որ նըրա համար թէ մարդ, — թէ մըթեղ:
 Բայց վա՛յ խեղճ որբին աշխարքի վըրա,
 Թէկուդ Առիւծի կորիւն լինի նա:
 Ձէնով Օհանին ունէր մի չար կին:
 Մին — երկու լըռեց, մի օր էլ կարգին
 Իրեն մարդու հետ սկըսաւ կըռուել.
 — Ես մենակ հողի, հազար ցաւի տէր:
 Ի՞նչ ես ուրիշի եթիմը բերել,
 Նըստեցրել դըլխիս պարսպ հացակեր...
 Հողե՛մ դըլուխը... ես դերի հօ չե՞մ
 Ամենքի քէֆի ետեւից թըռչեմ...
 Մի կուռ կօրցըրո՛ւ, կարգե՛ր մի բանի,

Գընա, իր համար աշխատանք անի...
 Ու հետն սկըսաւ ողբալ ու կոծել,
 Իր օրը սըղալ, իր բախտն անիծել,
 Թէ անբախտ եղաւ աշխարքի միջում,
 Ոչ մի տէր ունի, ոչ մարդն է խըղճում...
 Գընաց Օհանը երեխի ոտի
 Մի զոյգ ոտնաման բերաւ երկաթի,
 Երկաթի մի կոռ շալակին դըրած,
 Ու արաւ Սասմայ քաղքի դառնարած:

VI

Քըչեց դառները մեր հովիւ հըսկան,
 Ելաւ Սասունի սարերն աննըման.

«Է՛ ջան, սարե՛ր
 Սասման սարե՛ր»...

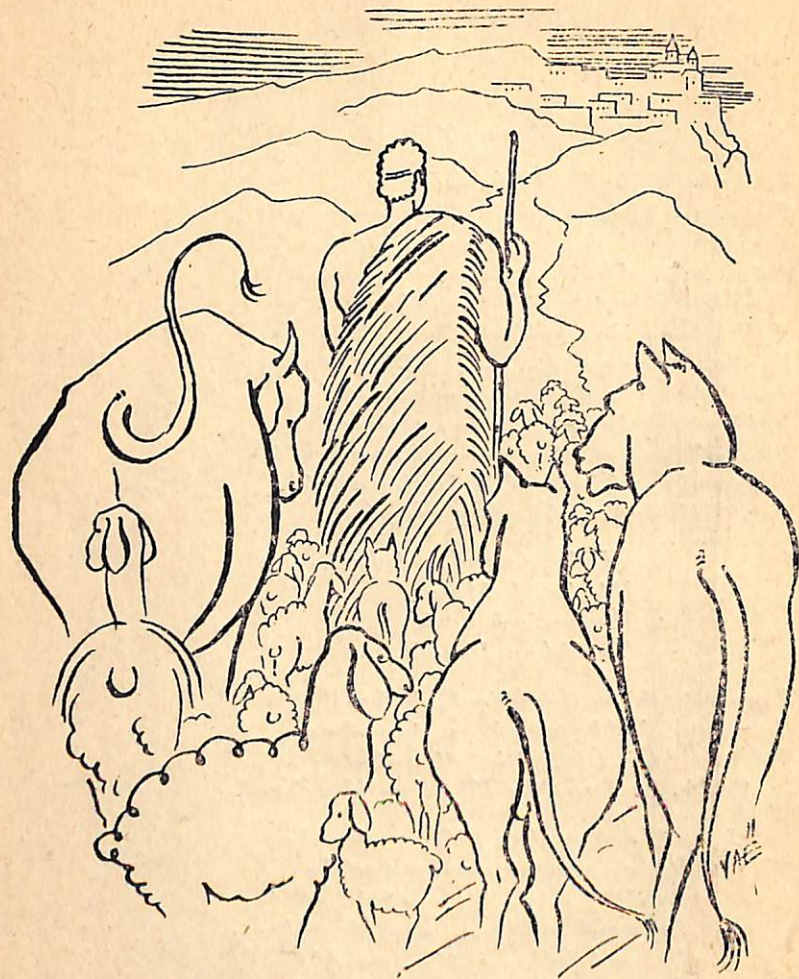
Որ կանչեց, նըրա ձէնից ահաւոր
 Դըղորդ - դըմբղըմբոցն ընկաւ սար ու ձոր,
 Վայրի գաղաններ բընեցից փախան,
 Քարէ քար ընկան, դատարկուն եղան:
 Դաւիթը ընկաւ նըրանց ետեւից,
 Որին մի սարից, որին մի ձորից —
 Աղւէս, նապաստակ, գէլ, եղնիկ բըռնեց,
 Հաւաքեց, բերաւ, դառներին խառնեց,
 Իրիկան քըչեց ողջ Սասմայ քաղաք:
 Կաղկա՛նձ ու ոռնո՛ց, աղմո՛ւկ, աղաղա՛կ...
 Քաղքըցիք յանկարծ մին էլ էն տեսան՝
 Գալիս են հըրէս անհամար գաղան.

«Վա՛յ, հարա՛յ, փախէ՛ք...»
 Մեծեր, երեխէք
 Սըրտաճաք ելած,
 Գործները թողած,

Որը տուն ընկաւ, որը ժամ, խանութ,
 Ու ամուր փակեց դուռն ու լուսամուտ:
 Դաւիթը եկաւ, կանգնեց մէյդանում.
 — Վա՛հ, էս մարդիկը ի՛նչ վաղ են քընում.

Հէ՛յ ուլատէր, հէ՛յ դառնատէր,
 Ելէ՛ք, չուտով բացէք դըռներ.
 Ով մինն ունէր — տասն եմ բերել,
 Ով տասն ունէր — քըսանն արել...
 Շուտով ելէ՛ք, եկէ՛ք, տարէ՛ք,
 Ձեր գառն ու ուլ գոմերն արէք:

Տեսաւ՝ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում.
 Ինքն էլ մեկնընեց քաղքի մէյդանում,
 Գըլլուիը դըրաւ մի քարի՝ մընաց
 Ու մուշ - մուշ քընեց մինչեւ լուսարաց:
 Լուսին իշխաններ ելան միասին,
 Գընացին Ձէնով Օհանին ասին.

— Տօ՛ Զէնով Օհան, տօ՛ մահի տարած,

էս խենթը՝ բերիւր, արիւր դառնարած,
Ոչ գառն է ջոկում, ոչ գէլն ու աղէս,
Գաղանով լցրեց մեր քաղաքն էսպէս.
Աստուած կը սիրես՝ դի՛ր ուրիշ բանի,
Թէ չէ էս խալխին լեղաճաք կ'անի:

VII

Ելաւ Օհանը, Դաւթի մօտ դընաց

— Հօրեղբայր Օհան, հեռո՛ւ եկ, կամա՛ց,
Ուլեր կը փախչեն: — Մին էլ էնտեղից
Մի բօղ նապաստակ, ականջները ցից,
Խրտնեց ու ահից դուրս պրծաւ յանկարծ:
Դաւթին էր. ելաւ, ետեւից ընկած
էն սարը քըշեց, ետ բերաւ էս ձոր,
Բերաւ, ուլերին խառնեց նորից նոր:

— Օ՛Ք, ինչ դըժար է, հօրեղբայր Օհան.
Աստուած օխնել է էն սեւ-սեւ ուլեր,
Ամա բօղալուկ էս ուլեր, որ կան,
Փախչում են, ցըրւում ողջ սարերն ի վեր.
Էնքան եմ երէկ վազել, չարչարե՛լ,
Մինչեւ հաւաքել ու տուն եմ բերե՛լ...

Նայեց Օհանը, որ Դաւթի հագին
Ոտնաման չի էլ մընացել կարգին,
Մահակն է մաշւել, մինչ բուռն է հասել,
Մի օրւայ միջում էնքան է վազել:

— Դաւթի՛թ ջան, ասաւ, չեմ թողնի էսպէս,
Բօղալուկ ուլեր չարչարում են քեզ.
Էզուց նախիրը կը տանես արօտ:

Ասաւ Օհանը ու միւս առաւօտ
Գընաց, նորից նոր մեր Դաւթի ոտի
Մի ջուխտ նոր տըրեխ բերաւ երկաթի,
Երկաթի մի կող հարիւր լըգրական.
Ու շինեց Սասմայ քաղքի նախրապան:

VIII

Քըչեց նախիրը մեր նախորդը հըսկան,
Ելաւ Սասունի սարերն աննըման:

— «Է՛յ, ջան սարեր,
Սասման սարե՛ր
Ի՛նչ անուշ է
Ձեր լանջն ի վեր»...

Որ կանչեց, նըրա ձէնից ահաւոր
Դըղորդ-դըմբդըմբոցն ընկաւ սար ու ձոր:
Վայրի գաղաններ բընեցից փախան,
Քարէքար ընկան, դատարկուն եղան:
Դաւիթն էր. ընկաւ նըրանց ետեւից,
Որին մի սարից, որին մի ձորից,
Գէլ, ինձ, առիւծ, արջ — վազըր բըռնեց,
Հաւաքեց, բերաւ, իր նախրին խառնեց
Ու առաջն արաւ դէսը Սասմայ քաղաք:
Ոռնո՛ց, մըռընչի՛ւն, աղմո՛ւկ, աղաղա՛կ:
Վախկոտ քաղքըցիք մին էլ ի՛նչ տեսան,
Հէնց քաղքի վըրայ անհամար գաղան...

— «Վա՛յ, հարա՛յ, փախէ՛ք...»
Մեծեր, երեխէք
Սըրտաճաք եղած,
Գործները թողած

Փախան, ներս ընկան տուն, ժամ կամ խանութ,
Ամուր փակեցին դուռն ու լուսամուտ:
Դաւիթը եկաւ կանգնեց մէյդանում:
— Վա՛հ, էս քաղքըցիք ի՛նչ վաղ են քընում:

Հէ՛յ, կովատէր, հէ՛յ գոմշատէր,
Ելէ՛ք, չուտով բացէք դըռներ,
Ով մինն ունէր — տասն եմ բերել,
Ով տասն ունէր — քըսանն արել:
Շուտով ելէ՛ք, եկէ՛ք, տարէ՛ք,
Ձեր եղն ու կով գոմերն արէք:

Տեսաւ չեն գալի, դուռ չեն բաց անում,
Ինքն էլ մեկնեց քաղքի մէյդանում,
Գըլուխը դըրաւ մի քարի, մընաց,

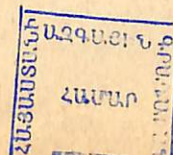
Ու մուշ-մուշ քընեց մինչեւ լուսաբաց:
Լուսին իշխաններ ելան միասին,
Գընացին Ձէնով Օհանին ասին.
— Ամա՛ն, քեզ մատաղ, ա՛յ Օհան ախպէր,
Մեր եղն ու մեր կով թող մընան անտէր,
Միայն սըրանից աղատ արա մեզ:
Ոչ արջն է ջոկում, ոչ գոմէ՛ն ու եզ,
Մի օր էս քաղքին փորձանք կը բերի,
Արջերոց կ'անի, կըտայ կաւերի:

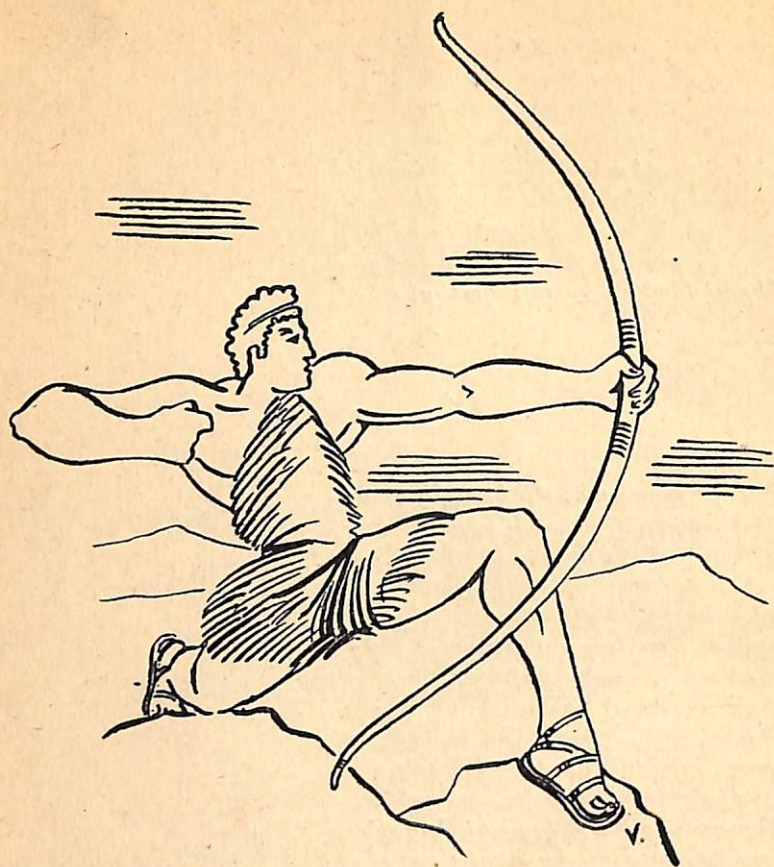
IX

Դաւիթ չըդառաւ, մի կըրա՛կ դառաւ:
Ճարը կըտըրած՝ Օհանը բերաւ.
Նեւտ-աղեղ շինեց ու տըւաւ իրեն՝
Գընայ, որս անի սարերի վըրէն:
Դաւիթ նեւտ-աղեղն առաւ Օհանից.
Հեռացաւ Սասմայ քաղքի սահմանից
Ու դառաւ որսկան: Գընաց, մի կորկում
Լոր էր սպանում, ճնճղուկ էր դարկում,
Մըթանը գընում իրեն հօր ծանօթ
Աղքատ, անորդի մի ծեր կընկայ մօտ,
Վիշապի նըման, երկա՛ր, ահագի՛ն
Մեկնըւում, քընում կըրակի կողքին:
Մի օր էլ, երբ որ իր որսից դարձաւ,
Պառաւը վըրէն սաստիկ բարկացաւ.

— Վա՛յ Դաւիթ, ասաւ, մահըս տանի քեզ,
Դո՞ւ պէտք է էն հօր գաւաղը լինե՛ս:
Ձեռից ու ոտից ընկած մի ծեր կին —
Ես եմ ու էն արտն Աստըծու տակին.
Ինչո՞ւ ես գընում, տափում, տըրորում,
Իմ ամբողջ տարւան ապրուստը կըտրում:
Թէ որսկան ես դու — նեւտ աղեղըդ ա՛ռ,
Ծըծմակայ գըլխից մինչեւ Սեղանսար
Քու հէրը ձեռին մի աշխարհ ունէր,
Որսով մէջը լի որսի սար ունէր.
Եղնիկ կայ էնտեղ, այծեամ ու պախրա.
Կարո՞ղ ես — գընա, էնտեղ որս արա:

— Ի՛նչ ես, ա՛յ պառաւ, էլ ինձ անիծում.

Ես ջահիլ եմ դեռ, ես նոր եմ լրացում :
Ո՞րտեղ է հապա սարը մեր որսի...
— Գընա՛, հօրեղբայրդ — Օհանը կասի :

X

Հօրեղբոր չեմքում միևս օրը ծէգին
Դաւիթը կանգնեց աղեղը ձեռքին :

— Հօրեղբայր Օհան, ինչո՞ւ չես ասել՝
Իմ հէրը որսի սար է ունեցել,
Այժեամ կայ էնտեղ, եղջերու, կըխտար.
Վեր կաց. հօրեղբայր, տար ինձ որսասար :

— Վա՛յ, կանչեց Օհան, էդ քու խօսքը չէր,
էդ ով քեզ ասաւ, լեզուն պապանձւէր :
Ին սարը որդի՛, գընաց մեր ձեռից,
Ին սարի որսն էլ գընաց էն սարից,
Էլ չկան այժեամ, եղջերու, կըխտար :
Քանի լուսեղէն քու հէրը դեռ կար,
(Է՛յ գիտի օրեր — ո՞րտեղ էք կորել.)
Ես չատ եմ էնտեղ որսի միս կերել...
Քու հէրը մեռաւ, Աստուած խրոպեց,
Մըսրայ թագաւոր զօրքեր ժողովեց,
Եկաւ, մեր երկիր քարուքանդ արաւ,
Իս սարի որսն էլ թալանեց տարաւ.
Եղնիկը գընաց, եղջերուն գընաց ...
Մեր գիրն էլ հալթաթ հսպէս է գրած :
Անցել է, օրդի, քու բանին գընա,
Մըսրայ թագաւոր ձէնըդ կ'իմանայ ...

— Մըսրայ թագաւոր ինձ ի՞նչ կանի որ ...
Ես ի՞նչ եմ հարցնում Մըսրայ թագաւոր.
Մըսրայ թագաւոր թող Մըսըր կենայ,
Իմ հօր սարերում ի՞նչ գործ ունի նա ...
Վեր կաց, հօրեղբայր, նետ-աղեղդ առ,
Կապարճըդ կապի՛ր, գընանք որսասար :

Ելաւ Օհանը ճարը կըտըրւած,
Գընացին տեսան՝ էլ ի՞նչ որսասար.
Անտառը ջարդած, պարիսպն աւերած,
Բուրգերը արած գետնին հաւասար ...

XI

Գիշերը հասաւ, մընացին էնտեղ :
 Զէնով Օհանն էր, իր նետն ու աղեղ
 Դրրաւ գլխի տակ, հանգիստ խըռմփաց .
 Դաւիթը մընաց մըտքի ծովն ընկած :
 Մին էլ նկատեց, որ մութը հեռու
 Մի թէժ, փայլփրլուն կըրակ է վառում
 Էն լուսը բռնած :
 Վեր կացաւ, գընաց,
 Գընաց ու գընա՛ց, բարձրացաւ մի սար,
 Բարձրացաւ, տեսաւ մի մեծ մարմար քար
 Կիսից պատըռւած,
 Ու միջից վառւած
 Բըխում է լուսը պա՛րզ, քուլա-քուլա՛,
 Բարձրանում, իջնում ետ քարի վըրա :
 Վար իջաւ Դաւիթ էնտեղից կըրկին,
 Վար իջաւ, կանչեց Զէնով Օհանին,

— Ե՛լ, հօրեղբայր, քանի՞ քընես,
 Ե՛լ, էն պայծառ լուսը մի տես :
 Լուս է իջել բարձըր սարին,
 Բարձըր սարին, մարմար քարին :
 Ե՛լ, հօրեղբայր, անուշ քընից .
 Էն ի՞նչ լուս է բըխում քարից :

Ելաւ, խաչ քաշեց Օհանն երեսին .
 — Է՛յ, որդի, ասաւ, մեռնիմ իր լուսին,
 Էն մեր Մարութայ սարն է զօրաւոր :
 Էն լուսի տեղը կանգնած էր մի օր
 Սասմայ ապաւէն, Սասմայ պահապան
 Մեր սուրբ Տիրամօր վանքը Չարխափան :
 Մըշտական, երբ որ կըռիւ էր գընում,
 Էնտեղ էր քու հէրն իր աղօթքն անում :
 Քու հէրը մեռաւ, Աստուած խըռովեց,
 Մըսրայ թագաւոր զօրքեր ժողովեց,
 Մեր վանքն էլ եկաւ քանդեց էն սարում,
 Բայց դեռ սեղանից լուս է բարձրանում . . . :

XII

Դաւիթը էս էլ երբոր իմացաւ,
 — Անո՛ւշ հօրեղբայր, հօրեղբայր, ասաւ,
 Որբ եմ ու անտէր աշխարքի վըրայ,
 Հէր չունեմ՝ դու ինձ հէրութիւն արա՛ :
 Էլ չեմ իջնի ես Մարութայ սարից,
 Մինչեւ չըջինեմ մեր վանքը նորից :
 Քեզանից կ'ուզեմ հինգհարիւր վարպետ,
 Հինգհարար բանւոր մըշակ նըրանց հետ .
 Որ գան՝ էս շաբաթ կանդենն ու բանին,
 Առաջւան կարգով մեր վանքը շինեն :
 Գընաց Օհանը ու բերաւ իր հետ
 Հինգ հարար բանւոր, հինգ հարիւր վարպետ :
 Վարպետ ու բանւոր եկան կանգնեցին,
 Զըրըխկ հա թըրըխկ, նորից շինեցին,
 Առաջւան կարգով, փառքով փառաւոր
 Բարձըր Մարութայ վանքը Տիրամօր :
 Յըրւած միաբանք ետ նորից եկան,
 Նորից թընդացին աղօթք, շարական .
 Ու երբ չէն արաւ հօր վանքը նորից,
 Յած իջաւ Դաւիթ Մարութայ սարից :

XIII

Համբաւը տարան Մըսրայ Մելիքին .
 — Հապա՛ չես ասիլ՝ Դաւիթը կըրկին
 Հօր վանքը շինել, իշխան է դառել,
 Դու օխտը տարւան խարջը չես առել :

Մելիք զայրացաւ .

— Գընացէ՛ք, ասաւ,

Բադին, Կոզբադին,

Սիւդին, Չարխադին,

Սասմայ քար ու հող տակն ու վեր արէք,
 Իմ օխտը տարւան խարաջը բերէք,
 Քառսուն կոյս աղջիկ բերէք արմաղան,
 Քառսուն կարճ կընիկ, որ երկանք աղան,
 Քառսունն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
 Իմ տանն ու դըռան դարաւաչ դառնան :

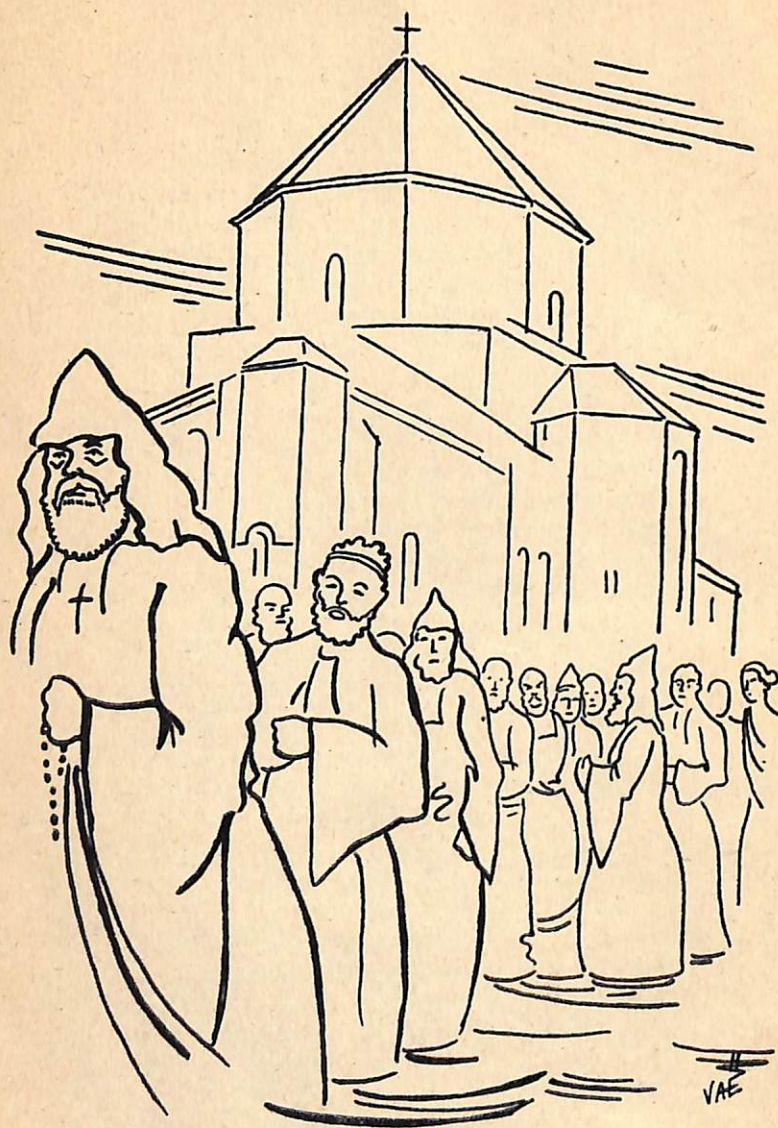
Ու Կոզբադին առաւ զօրքեր .

— Գըլխիս վըրա, ասաւ, իմ տէր .

Գընամ հիմի քանդեմ Սասուն,

Կանայք բերեմ քառսուն-քառսուն,

Քառսուն բեռնով դեղին ոսկի,

Տեղը ջրնջեմ Հայոց ազգի:
Ասաւ, Մըսրայ աղջիկ ու կին
Պար բռնեցին ու երգեցին.
— Մեր Կողբադին գընաց Սասուն,
Կանայք բերի քառսուն—քառսուն,
Քառսուն բռնով ոսկի բերի,
Մեր ճակատին ոսկի չարի,
Կարծիր կովեր բերի կըթան՝
Գարնան շինենք եղ ու չորթան,
Ջա՛ն Կողբադին, քաջ Կողբադին,
Սասմայ Դաւթին դարկեց դետին:

Ու Կողբադին փրբւած, ուռած,
— Ծնորհակալ եմ, քոյրե՛ր, գոռաց,
Մինչեւ դալըս դեռ համբերէք,
Ին ժամանակ պիտի պարէք...

XIV

Իսպէս երգով,
Չօռով—գօրքով
Գոռ Կողբադին մըտաւ Սասուն.
Օհան լրսեց՝ կապւեց լեզուն:

Աղ ու հացով,
Լաց ու թացով
Առաջն ելաւ,
Խընդիրք արաւ.

— Ինչ որ կ'ուզես՝ առ, տա՛ր, ամա՛ն.
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման,
Դառը դատած դեղին ոսկին,
Միայն գըթա մեր խեղճ ազգին,
Մի՛ կոտորիր. մի՛ տար մահու.
Վերեւ՝ Աստուած, ներքեւ՝ դու...

Ասաւ, բերաւ շարան—շարան
Վարդ աղջիկներ, կանայք Սասման:
Ու Կողբադին կանգնեց, ջոկեց,
Մարազն արաւ, դուռը փակեց,

Քառսուն կոյս աղջիկ, սիրուն արմաղան,
Քառսուն կարճ կընիկ, որ երկանք աղան,
Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Մըսրայ Մելիքին դարաւաշ դառնան:

Դէզ—դէզ կիտեց դեղին ոսկին.
Սեւ սուգ կալաւ Հայոց ազգին:

XV

Հէ՛յ ո՞ւր ես, Դաւիթ, Հայոց պահապան,
Քարը պատըռւի — դո՛ւրս արի մէյդան:

Քանդեց հօր վանքը որ շինեց նորից,
Յաժ իջաւ Դաւիթ Մարութայ սարից,
Ժանդոտած, անկոթ մի շեղբիկ գըտաւ,
Դընաց՝ պառաւի շաղգամը մըտաւ.
Պառաւն էր եկաւ՝ անէ՛ծք, աղաղա՛կ.

— Վա՛յ, խելա՛ն Դաւիթ, շաղգամի տեղակ
Դու կըրակ ուտես, ցաւ ուտես, ասաւ,
Քու աչքն աշխարհում մենակ ի՞նձ տեսաւ.
Կորեկըս արիւր դետնին հաւասար,
Էս էր մընացել ձըմեռան պաշար,

Էս էլ կտրում ես,
Էլ ո՞նց ապրեմ ես:

Թէ կտրիճ ես դու, աղեղդ ա՛ն, գընա՛,
Քու հօր աշխարհին տիրութիւն արա՛,
Քու հօր դանձր կե՛ր,
Թողել ես անտէր,

Մըսրայ թաղաւոր դըրկել է՝ տանի:

— Էլ ի՞նչ ես վըրէս բարկանում, նանի՛.
Էդ ի՞նչ ես ասում, ես չեմ հասկանում,
Մըսրայ թաղաւոր մեր ի՞նչն է տանում...
Մըսրայ թաղաւոր քու աչքն է հանում,
Դանդալօշ Դաւիթ՝ դըրկեր է՝ հըրէն,
Եկել են Սասմայ քաղաքի վըրէն

Բադին, Կոզբադին,
Սիւդին, Չարխադին,

Թալան են տալի բովանդակ Սասում.
Քառսուն բեռ ոսկի խարաջ են ուղում,
Քառսուն կոյս աղջիկ սիրուն, արմաղան,
Քառսուն կարճ կընիկ, որ երկանք աղան,
Քառսուն էլ երկար, որ ուղտեր բառնան,
Մըսրայ Մելիքին դարաւաշ դառնան:

— Ի՞նչ ես, ա՛յ պառաւ, էլ ինձ անիծում.

Յոյց տուր մի տեսնեմ — որտե՞ղ են ուղում:

— Որտե՛ղ են ուղո՞ւմ... Մահըս տանի քե՛զ.

Դո՛ւ պէտք է էն հօր դաւակը լինե՛ս...

Եկել ես՝ էստեղ շաղգամ ես լափում...

Ոսկին՝ Կողբադին ձեր տանն է չափում,
Աղջիկներ փրկել մարազն են լըցրած:
Շաղկամը թողեց Դաւիթ ու գընաց:

Տեսաւ՝ Կողբադին իրենց տան միջին
Չափում է ոսկին դիզած առաջին,
Սիւղին, Չարխադին պարկերն են բռնել,
Ձէնով Օհանն էլ շրջինքը ծրուել,
Կանգնել է հեռու, ձեռները ծոցին:
Տեսաւ, աչքերը արնով լըցւեցին:

— Վե՛ր կաց, Կողբադին, հեռո՛ւ կանգնիր դու:
Իմ հօր ոսկին է — ես եմ չափելու:

— Կողբադին ասաւ. — Է՛յ, Ձէնով Օհան,
Կըտաս —տուր խարջը էս օխտը տարւան,
Թէ չէ՝ կը գընամ, միրուքըս վրկայ,
Մըսրա-Մելիքին կը պատմեմ կը դայ,
Ձեր Սասմայ երկիր քար ու քանդ կանի,
Տեղը կը վարի, բոստան կը ցանի:

— Կորէ՛ք, անդգամ դուք Մըսրայ շրներ,
Բա չէ՞ք խմացել դուք Սասմայ ծրուեր...
Մեռա՞ծ էք կարծում դուք մեզ, թէ՞ չըւար
Կուզէք մեր երկիր դընէք խարջի տա՛կ...

Բարկացաւ Դաւիթ, չափը չըպըրտեց,
Տըւաւ Կողբադնի գըլուխը ջարդեց,
Չափի փշրանքը պատն անցաւ, գընաց,
Մինչեւ օրս էլ դեռ գնում է թըռած:

Ու ելան՝ թափած ոսկին թողեցին,
Հայոց աշխարքից փախան գընացին
Բադին, Կողբադին,
Սիւղին, Չարխադին:

XVI

— Վա՛յ, վա՛յ, հօրեղբայր, ի՞նչ ասեմ ես քեզ.
Մենք ունենք էստեղ դեղին ոսկու դէզ,
Դու արել ես ինձ քաղաքի ծառան,
Դու թողել ես ինձ օտարի գըռան...

Հօրեղբայրն ասաւ. — Այ խենթ, խելաղար,
Ոսկին պահել եմ Մելիքի համար,

Որ քաղցըր լինի աչքը մեզ վըրայ:
Ձը տըւիր, հիմի որ գօրք աննի՛ դայ,
Սասմայ քար ու հող հեղեղի, տանի,

Ո՞վ դէմը կ'երթայ, ո՞վ կըռիւ կ'անի:
— Դու կա՛ց, հօրեղբայր, թող դայ, ես կ'երթամ,
Կ'երթամ, ես նըրան պատասխան կը տամ:

Ու մութ մարադի դըռանը դարկեց,
Փակած աղջիկներ հանեց, արձակեց:
— Գընացէ՛ք, ասաւ, աղատ ապրեցէ՛ք,
Սասունցի Դաւիթին արեւ խընդրեցէք:

XVII

Էսպէս ջարդւած, արիւնլըւայ
Փախան, ընկան հողը Մըսրայ
Բադին, Կողբադին,
Սիւղին, Չարխադին:
Մըսրայ կանայք հեռուց տեսան,
Հեռուց տեսան, ուրախացան
Ու ծափ տըւին կըտրիճներին.
— Եկա՛ն, եկա՛ն, բերի՛ն, բերի՛ն...
Մեր Կողբադին գընաց Սասուն,
Կանայք բերաւ քառսուն-քառսուն,
Կարմիր կովեր բերաւ կըթան՝
Գարնան շինենք եղ ու չորթան...
Հէնց մօտեցան, նըկատեցին,
Ծափ ու խընդում ընդհատեցին,

Քըրքըջացին

Ու կանչեցին.

— Է՛յ, Կողբադին մեծարեւան,
Էդ ո՞րտեղից լերան-լերան,
Լերան-լերան կը գաս փախած,
Հաստ գըլուխըդ կիսից ճըղած:
Էն դո՞ւ չասիր՝ գընամ Սասուն,
Կանայք բերեմ քառսուն-քառսուն,
Քառսուն բեռնով ոսկի հանեմ,
Հայոց երկիր աւեր անեմ:
Գացիր Սասուն քանց գէլ զաղան,
Ետ ես գալի քանց շուն վաղան...

Ու Կողբադին խիտ բարկացաւ.

— Սո՛ւս կացէք դուք, լըրբե՛ր, ասաւ.
Ձեր մարդիկն էք տեսել դուք դեռ,
Դուք չէք տեսել Սասմայ ծրուեր:
Սասմայ ծրուեր լերան-լերան,
Նետեր ունեն մի-մի գերան.

Սասմայ երկիր քար ու կապան,
Իրժար սարեր, ձոր ու ծապան.
Նըրանց խոտեր — ինչպէս կեռ թուր,
Զօրք ջարդեցին երեք հարիւր...

Ասաւ ու էլ չառաւ դադար,
Վըռազ-վըռազ, գըլխապատառ
Վազեց իրեն թագաւորին:
Խընդաց թագաւորն իր աթոռին.
— Ապրե՛ս, ապրե՛ս քաջ Կողբադին,
Արժէ՛ կախեմ ես քու ճըտին
Մ'եր դուրդունի մեծ նըշանը —
Պարգեւ քու մեծ յաղթութեանը:
Ո՛ր են, հապա առաջըս բեր
Սասմայ ոսկին ու աղջիկներ:

Ասաւ Մելիք, ու Կողբադին
Գըլուխ տըռաւ մինչեւ գետին.
— Ապրա՛ծ կենաս, մեծ թագաւոր,
Զօռով փախայ ես ձիաւոր,
Ո՞նց բերէի Սասմայ ոսկին:

Մի խենթ ծընեց Հայոց աղբին,
Ոչ ահ գիտի, ոչ տէր ու մեծ,
Գըլուխա Էսպէս տըռաւ, ջարդեց.
«Ձեմ տալ, ասաւ, իմ հօր ոսկին:
Ձե՛մ տալ կանայքն իմ հայ աղբին,
Սասմայ երկիր ձեզ տեղ չըկայ...
Քու թագաւոր, ասաւ, թո՛ղ դայ,
Թող դայ՝ ինձ հետ կըռիւ անի,
Թէ դռչաղ է՝ զօռով տանի»:

Կատաղեց, փըրփրեց Մըսրայ Թագաւոր.
— Կանչեցէ՛ք, ասաւ, իմ զօրքը բոլոր.
Հազար հազար մարդ նորեղուկ մանուկ,
Հազար հազար մարդ անբէխ, անմօրուք,
Հազար հազար մարդ բէխը նոր ծըլած,
Հազար հազար մարդ նոր թախտից ելած,
Հազար հազար մարդ թուխ միրուքաւոր,
Հազար հազար մարդ սիպտակ ալեւոր,
Հազար հազար մարդ, որ փողեր հընչեն,
Հազար հազար մարդ, որ թըմբուկ զարկեն...
Կանչեցէ՛ք, թող գան, հազւին զէ՛նք, զըրա՛հ,
Կըռիւ տի գընամ ես Դաւթի վըրա,
Սասունն աւերեմ,
Հեղեղեմ, բերեմ:

XVIII.

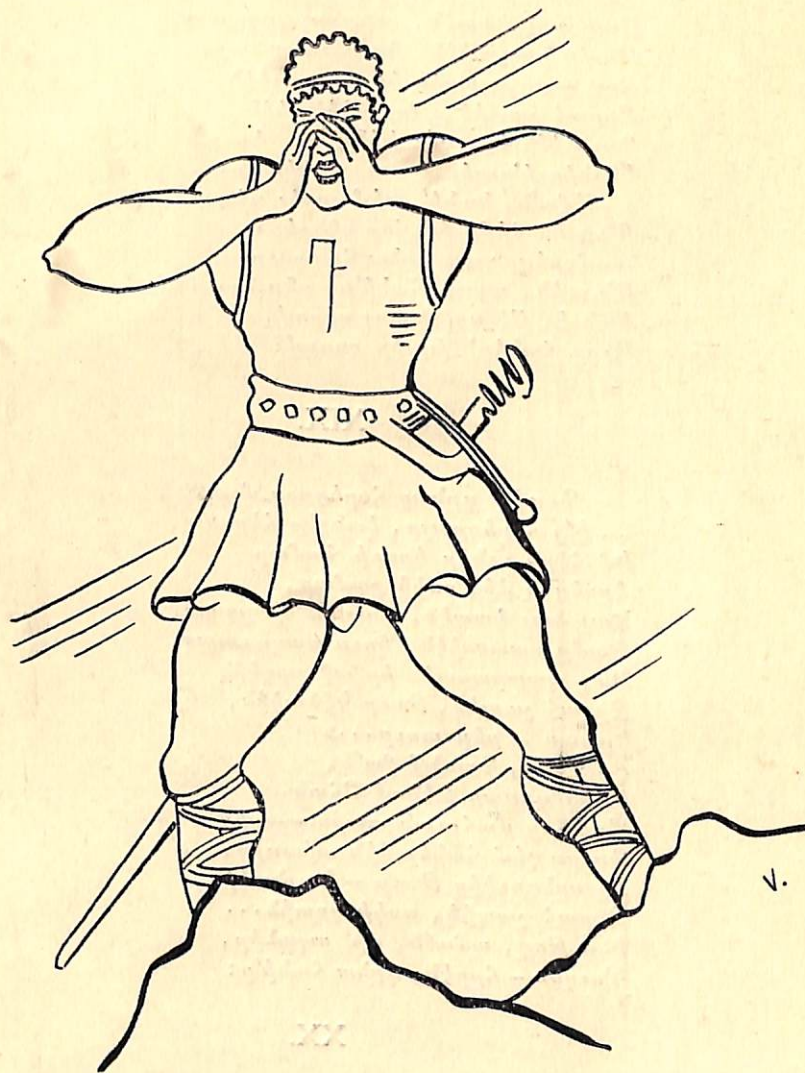
Իսպէս անհամար զօրքեր հաւարեց,
Եկաւ Սասմայ դաշտ, բանակը զարկեց
Ու ծանրը նըստեց Մըսրայ թաղաւոր:
Ինքան ահագին բազմութիւնն էն օր
Բաթմանայ ջրերն եկաւ ու չոքեց,
Ով եկաւ, խըմեց — դետը ցամաքեց,
Սասմայ քաղաքում մընացին ծարաւ:
Ձէնով Օհանին դարմանքը տարաւ:
Բուրքը ունն առաւ, սարը բարձրացաւ.
Սարը բարձրացաւ, տեսաւ, ի՞նչ տեսաւ:
Ճերմակ վըրանից դաշտը ճերմակել,
Ասես՝ էն դիշեր ձըմեոք եկել,
Սպիտակ ձիւնով պատել էր Սասուն:
Լեզին ջուր կտրեց, կապ ընկաւ լեզուն,
Հարա՛յ կանչելով, փախաւ, տուն ընկաւ.
— Վա՛յ, փախէ՛ք, եկա՛ւ... հա՛, հարա՛յ,
եկա՛ւ...

— Ի՞նչը, հօրեղբա՛յր, ի՞նչը, ի՞նչն եկաւ:
— Յաւն ու կըրակը Դաւթի պինչն եկաւ:
Մըսրայ թաղաւոր ելել է, եկել,
Եկել, մեր դաշտին բանակ է դարկել.
Թիւ կայ աստղերին, թիւ չկայ զօրքին...
Վա՛յ մեր արեւին, վա՛յ մեր աշխարքին...
Ե՛կ, ոսկին տանենք, աղջիկներ տանենք:
Ձոքենք առաջին, պաղատանք անենք,
Գուցէ թէ դըթայ,
Մեզ սրբի չըտայ...

— Դու կա՛ց, հօրեղբա՛յր, դու դարդ մի՛ անիր.
Գընա՛, քու օղու՛մ դու հանգիստ քընիր.
Հիմի ես կեղնեմ, Սասմայ դաշտ կ'երթամ.
Մըսրա-Մելիքին պատասխան կը տամ:

Ու գընաց Դաւիթ ծանօթ պատաւին.
— Նանի ջա՛ն, ասաւ, ժանդոտած՝ ու հին
Երկաթի կըտոր, անթարոց, շամփուր,
Ինչ ունես չունես՝ հաւաքի՛ր, ինձ տուր,
Մի էձ էլ դըտիր, որ վըրէն նըստեմ,
Կըռիւ տի՛ գընամ Մըսրայ զօրքի դէմ:

— Վա՛յ, Դաւիթ, ասաւ մահս տանի քեզ.
Դո՞ւ պէտք է էն հօր զաւակը լինե՛ս...

Քուհէրն ունէր կըռւի համար
 Հըրեղէն ձի, ոսկի քամար,
 Ծալ ծալ կապէն, գուռը պողպատ,
 Թամբ սաղափէն, կուռ սաղաւարտ,
 Ուս պատրաստին իր աջ բազկին,
 Զըրահ շապիկ, թուր-կէծակին,
 Դու եկել ես, ա՛յ խնթ ու ծուռ,
 Ինձնից կ'ուզես էչ ու շամփո՛ւր...
 — Ամա՛ն, նանի՛, չեմ լըսել դեռ:
 Ո՛ւր են հիմի իմ հօր զէնքեր:
 — Հօրեղբորդդ գընա հարցուր.
 Ո՛ւր են, ասա, հանի՛ր, բեր տուր:
 Բան է, թէ որ չըտայ սիրով,
 Աչքը հանի՛ր՝ խըլի՛ր զօռով:

XIX.

Դաւիթ գընաց հօրեղբոր մօտ.
 — Է՛յ հօրեղբայր, կանչեց հերսոտ,
 Իմ հէրն ունէր կըռւի համար
 Հըրեղէն ձի, ոսկի քամար,
 Ծալ ծալ կապէն, գուռը պողպատ,
 Թամբ սատափէն, կուռ սաղաւարտ,
 Ուս պատրաստին իր աջ բազկին,
 Զըրահ շապիկ, թուր կէծակին,
 Կըտաս — բեր տուր...»
 — Վա՛յ, Դաւիթ ջա՛ն,
 Ահից գոռաց Ձէնով Օհան.
 Քուհ հօր մահուան տարուց—օրից
 Դուրս չեմ հանել ձին ախոռից,
 Ոչ սընդուկից թուր — կայծակին,
 Զըրահ շապիկ, ոսկի դօտին...
 Ինձ թող, ամա՛ն, մի՛ սպանիր,
 Կ'ուզես — հըրէն, գընա հանի՛ր:

XX.

Հագաւ Դաւիթ զէնքն ու զըրահ,
 Կապեց դօտին, թուր — կէծակին,
 Ուսն էլ իր յաղթ բազկի վըրա,
 Ելաւ, հեծաւ Առիւծ հօր ձին,
 Հօր ձին հեծաւ ու մըտրակեց.

Ձէնով Օհան լալով երգեց.

— Ափսո՛ս, հագա՛ր ափսոս հըրեղէն մեր ձին,
 Ա՛խ, հըրեղէն մեր ձին.
 Ափսո՛ս, հագա՛ր ափսոս մեր ոսկի դօտին,
 Ա՛խ, մեր ոսկի դօտին.
 Ափսո՛ս, Թանկ կապէն, որ հագին տարաւ,
 Ա՛խ, որ հագին տարաւ...

Դաւիթ բարկացաւ,
 Ձին քչեց, դարձաւ,
 Օհանը վախեց,
 Իր երգը փոխեց.

«Ափսո՛ս, նորեկուկ Դաւիթըս կորաւ,
 Ա՛խ, Դաւիթըս կորաւ:»

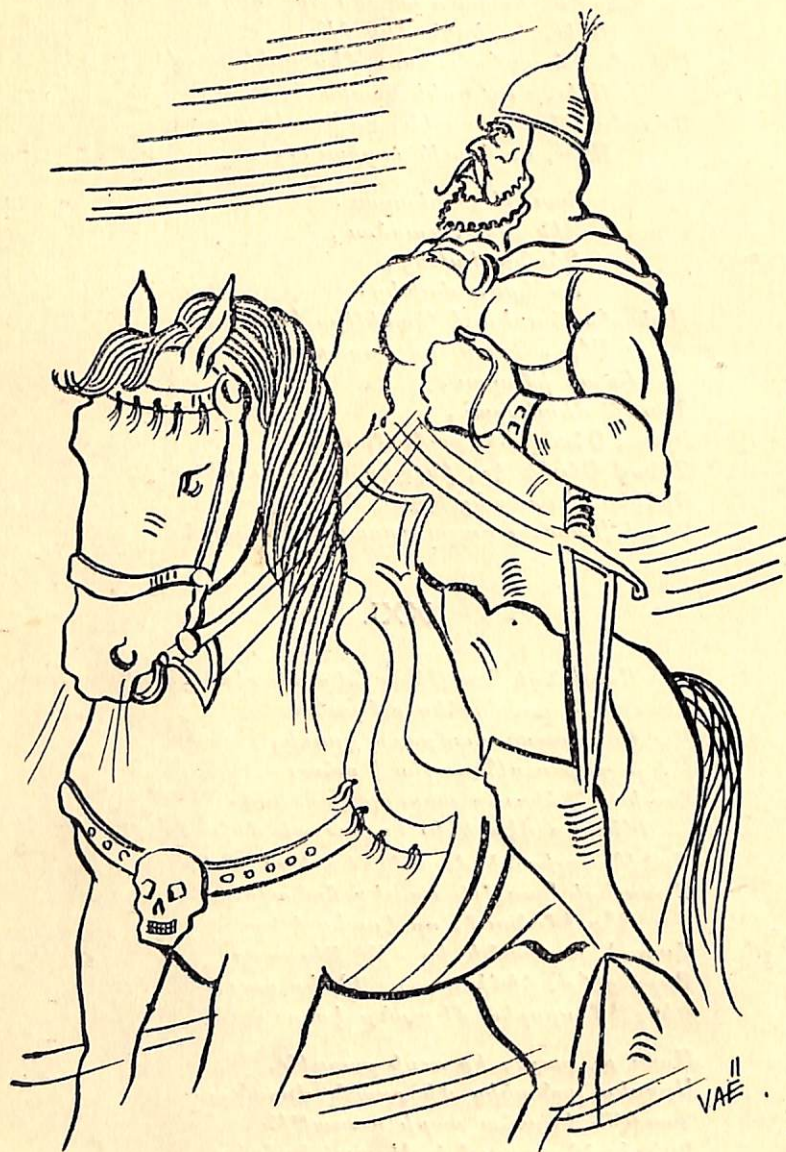
Էս որ իմացաւ,
 Դաւիթ մեղմացաւ,
 Իջաւ, Օհանի ձեռքը համբուրեց:
 Ձէնով Օհանն էլ, ինչպէս հայր ու մեծ,
 Օրհնեց, խըրատեց նըրան հայրաբար,
 Դէպի Սասմայ դաշտ դըրաւ ճանապարհ:

XXI.

Սասունցի Դաւիթին ունէր մի քեռի,
 Անունը Թորոս, ահեղ աթղահա:
 Սա էլ իմացաւ համբաւը կըռւի,
 Մի բարդի ուսին գալիս է ահա:
 Գալիս է՝ հեռից բարձրը գոռալով.
 — Ի՛նչ էք վէր եկել էս դաշտի միջում,
 Քանի՞ գըլխանի մարդիկ էք կամ ո՞վ,
 Սասունցի Դաւիթին որ չէք ճանաչում...
 Բա չէ՞ք իմանում, որ էստեղ է նա
 Գալու՝ խաղացնի իր ձին թեւաւոր,
 Զըքեցէ՛ք, հիմի ուր որ է՝ կը գայ,
 Եկել եմ սըրբեմ մէյդանը էսօր:

Ասաւ ու քաշեց իր ուսի բարդին,
 Սըրբեց բանակից մի քըսան վըրան...
 Դաւիթն էլ ահա սարի գազաթին
 Կանգնած՝ գոռում է վիշապի նըման.

— Ով քնած էք՝ արթուն կացէ՛ք.
 Ով արթուն էք՝ ելէ՛ք, կեցէ՛ք.
 Ով կեցել էք՝ զէնք կապեցէք,

Չէ՛նք էք կապել՝ ձի թամբեցէ՛ք,
Ձի էք թամբել՝ ելէ՛ք, հեծէ՛ք.
Յետոյ չասէք՝ թէ մենք քընած —
Դաւիթ դող-դող եկաւ, դընաց...

Էսպէս կանչեց, ասպանդակեց,
Ու, ինչ ամպից կայծակ զարկի,
Մըսրայ զօրքի մէջ տեղ զարկեց,
Շողացնելով Թուր-Վայծակին:

Ջարդեց, փըշրեց մինչեւ կէսօր.
Կէսօր արինն ելաւ հեղեղ,
Քըշեց, տարաւ հաղարաւոր
Մարդ ու դիակ ողջ միատեղ:

Վար զօրքի մէջ մի ալեւոր,
Աշխարք տեսած ու բանադէտ.
— Տըղե՛րք, ասաւ, ճամբայ տըւէք,
Գընամ խօսեմ ես Դաւթի հետ:

Գընաց՝ կանգնեց Դաւթի առաջ,
Էսպէս խօսեց էն ծերունին.
— Դաւար կենա՛, կուտըդ, ո՛վ քաջ,
Սուրբդ կըտրուկ միշտ քու ձեռին:

Մի ծերունուս խօսքին մըտիկ,
Տե՛ս, քու խելքը ինչ է կըտրում:
Ի՞նչ են արել քեզ էս մարդիկ,
Հէ՞ր ես սըրանց դու կոտորում:

Ամեն մինը մի մօր որդի,
Ամեն մինը մի տան ճըրագ,
Ոքը կինն է թողել էնտեղ
Աչքը ճամբին, խեղճ ու կըրակ,

Որը մի տուն լիք մանուկներ,
Որը ծընող աղքատ ու ծեր,
Որը լացով, քօղն երեսին
Նորապըսակ ջահիլ հարսին...

Թաղաւորը գօռով-թըրով
Հաւաքել է, էստեղ բերել:
Խեղճ մարդիկ ենք՝ պակաս օրով,
Մենք քեզ վընաս ի՞նչ ենք արել:

Թագաւորն է քու թշնամին,
կըռիւ ունես — իր հետ արա,
Հէ՞ր ես քաշում Թուր — կայծակին
էս անճարակ խալիսի վըրա:

— Լաւ ես ասում դու, ծերունի՛,
Ասաւ Դաւիթն արեւորին,
Բայց թագաւորն ո՞ւր է հիմի,
Որ սեւ կապեմ նըրա օրին:

— Մեծ վըրանում քնած է նա,
Ի՛նչ, որ միջից ծուխը կելնի.
Էն ծուխն էլ հօ ծուխ չի որ կայ,
Գողորշին է իր բերանի:

Ասին. դէպի մեծ վըրանը
Ասպանդակեց Դաւիթն իր ձին,
Քըչեց, գընաց ու դըռանը
Գոռաց կանգնած արաքներին.

— Ո՞ւր է, ասաւ, ի՛նչ է կորել,
Դուրս կանչեցէք, դայ ասպարէզ.
Թէ մահ չունի՝ մահ եմ բերել,
Գըրող չունի՝ գըրողն եմ ես....

— Մելիքն, ասին, քուն է մըտել,
Օխտը օրով պէտք է քնի.
Երեք օրն է դեռ անցկացել,
Զորս օր էլ կայ, քունը առնի.

— Ի՛նչ, բերել է աղքատ ու խեղճ
խալիսին լըցրել ծովն արիւնի,
Ինքը մըտել վըրանին մէջ՝
Օխտը օրով հանգիստ քնի՛ր....

Քընել — մընել չեմ հասկանում,
Վեր կացրէք շուտ, դուրս դայ մէյդան,
Էնպէս դըրան ես քընացնեմ,
Որ չը զարթնի էլ յաւիտեան:

— Ելան՝ մարդիկ ճարահատած
Շամփուր դըրին թէժ կըրակին
Ու զարկեցին խոր մըրափած
Մըսրա-Մելքի բաց կըրնկին:

— Օ՛Ք, էլ հանգիստ քուն չունի մարդ
էս անիծւած լըւի ձեռից,
Խոր մըռնչաց հըսկան հանդարտ
Ու շուտ եկաւ, քընեց նորից:

Ելան, բերին մեծ դութանի
Խոփը դըրին թէժ կըրակին,
Ու կաս-կարմիր, կեծկըծալի,
Շիկնած տըւին մերկ թիկունքին:

— Օ՛Ք, էլ հանգիստ քուն չունի մարդ
էս անիրաւ մոծակներից.
Աչքը բացաւ հըսկան հանդարտ,
Ուզում էր ետ քնել նորից,

Տեսաւ՝ Դաւիթին: Գլուխն ահեղ
Վեր բարձրացրեց մըռնչալով,
Փըչեց վըրէն, որ թըռցնի
էն աժդէհին մի փըչելով:

Տեսաւ, տեղից ժաժ չի դալի,
Զարմանքն ու ահ պատեց հողին:
Արնոտ աչքերն ըսպառնալի
Յառեց խոժոռ Դաւիթ աչքին:

Նայեց թէ չէ, զգաց՝ իր մէջ
Տասը գոմշի ուժ պակասեց:
Պառկած տեղից վրայ նստեց
Ու ժպտալով հետը խօսեց.

— Բարո՛ւ, Դաւիթ, յոգնած ես դեռ.
Ե՛կ, մի նստի՛ր, խօսենք կարգին,
Յետոյ դարձեալ կըռիւ կանենք,
Եթէ կըռիւ կ'ուզես կըրկին....

Իր վըրանում բըռնակալը
Քառասուն դադ խոր հոր էր փորել,
Յանցով փակել մութ բերանը,
Վըրէն փափուկ խալի փըռել:

Ում որ յաղթել չէր կարենում,
Շողոմեւով կանչում էր նա,
Նըստեցնում էր իր վըրանում
էն կորստեան հորի վըրայ:

Իջաւ Դաւիթ ձիուցը ցած,
Գընաց նըստեց ... ընկաւ հորը:
— Հա', հա', հա', հա', քահ-քահ խընդաց
Մըսրայ դաժան թագաւորը:

— Դէ, թող հիմի դընա խաւար
Հորում փըթի, էնքան մընայ:
Ու ահագին մի ջաղացքար
Բերաւ, դըրաւ հորի վըրայ:

XXII

Քընեց էն գիշեր Ձէնով Օհանը,
Գիշերն երազում երեւաց ծերին՝
Մըսրայ երկընքում արեւ ճառագած,
Սեւ ամպ էր պատել Սասմայ սարերին:

Սաստիկ վախեցած վեր թըռաւ տեղից:
— Վա՛յ, կընի՛կ, ասաւ, մի ճըրագ արա՛,
Գընա՛ց մեր անփորձ Դաւիթը ձեռից,
Սեւ ամպ էր իջել Սասունի վըրայ:

— Հողե՛մ գըլուխդ, ասաւ կընիկը,
Ո՛ւ վիտի՛ Դաւիթն ո՛ւր է քէֆ անում...
Դու էլ քեզ համար քու տանը քընած՝
Ուրիշի համար երագ ես տեսնում:

Քընեց Օհանը: Վեր կացաւ դարձեալ.
— Կընի՛կ, Դաւիթը նեղ տեղ է ընկած.
Մըսրայ վառ աստղը շողում էր պայծառ,
Մեր աստղը հիւանդ ցոլքում դալկացած:

— Ի՞նչ եղաւ քեզ, մա՛րդ, դիչերուան կիսին.
Բարկացաւ վըրէն կընիկն աղմուկով:
Խաչ քաշեց էլ ետ Օհանն երեսին,
Շուռ եկաւ, քընեց խըռոված հոգով:

Մի ուրիշ պատկեր աւելի ահեղ.
Տեսաւ՝ երկընքի բարձըր կամարում
Վառուում էր Մըսրայ աստղը փառահեղ,
Սամայ աստղիկը սուղեց խաւարում:

Զարթնեց վախեցած: — Տունըդ քանդուի, կի՛ն,
Ես ո՛նց լըսեցի քու էդ կարճ խելքին.
Կորաւ մեն-մենակ մեր ջահէն անտէր.
Վե՛ր կաց, չո՛ւտ արա, դէնքերըս մի բե՛ր...

XXIII

Ելաւ Օհան, գոմը մըտաւ,
Զարկեց ճերմակ ձիու մէջքին.
— Է՛յ, ճերմակ ձի, մինչ ե՞րբ, ասաւ,
Կը հասցընես Դաւթի կըռւին:

«Մինչեւ լուս կը հասցնեմ»
Ու ձին տըլաւ փորը գետին:
— Մէջքդ կոտորի՛, լուսն ի՞նչ անեմ.
Լաչին հասնեմ ես թէ՞ նաչին:

Կարմիր ձիու մէջքին դարկեց.
Սա էլ ետետ փորը գետին.
— Զա՛ն կարմիր ձի, մինչ ե՞րբ դու ինձ
Կը հասցընես Դաւթի կըռւին:

«Մի ժամի մէջ, կարմիրն ասաւ,
Կը հասցընեմ Դաւթի կըռւին»:
— Լեղի դառնայ, սեւ մահ ու ցաւ,
Ինչ տըլել եմ քեզ՝ էն գարին:

Հերթը եկաւ սեւին հասաւ.
Գետին չերետ փորը սեւ ձին:
— Է՛յ, ջան Սեւուկ, մինչ ե՞րբ, ասաւ,
Կը հասցընես Դաւթի կըռւին:

«Եթէ ամուր մէջքիս մընաս,
Ոտդ դընես ասպանդակին,
Մինչեւ մէկ էլ ոտդ չուռ տաս,
Կը հասցընեմ», ասաւ սեւ ձին:

XXIV

Սեւ ձին քաշեց Զէնով Օհան,
Զախը դըրաւ ասպանդակին,
Աջն էլ մինչեւ չուռ տար վըրան,
Կանդնեց Սամայ սարի դըլխին:

Տեսաւ՝ Դաւթի նըթոյդն անտէր
Սարերն ընկած խըրխընջալով,
Ներքեւ Մըսրայ դօրքը չոքած,
Ինչպէս անծէր ծըփուն մի ծով:

Օխտը գոմչի կաշի հաղաւ,
Որ չը պատուի իրեն դօռից,
Կանդնեց Օհան, ամպի նըման
Գոռաց Սամայ սարի ծերից:

— Հէ՛յ, հէ՛յ, Դաւթ, ո՛րտեղ ես դու.
Յիշի՛ր Խաչը քո աջ բաղկի,
Սուրբ Տիրամօր անունը տո՛ւր,
Լո՛ւսը դուրս ե՛կ արեղակի...

Զէնը գընաց դըմդըմբալով՝
Դաւթի ականջն ընկաւ հորում.
— Հա՛յ, հա՛յ, ասաւ հօբեղբայրս է,
Սամայ սարից ինձ է գոռում:

Ո՛վ Մարութայ Աստածածին,
 Ո՛վ անմահ խաչ սրտաբարդի,
 Ձե՛զ եմ կանչել, — հասէ՛ք Դաւթին...
 Կանչեց, տեղից ելաւ ոտքի,

Էնպէս զարկեց ջաղացքարին՝
 Քարը եղաւ հաղար կըտոր,
 Կըտորները երկինք թըռան,
 Ու զնում են մինչեւ էսօր:

Ելաւ հորից, կանգնեց ահեղ:
 Սարսափ կալաւ դեւ Մելիքին:
 — Դաւիթ ախպէր, ե՛կ դեռ էստեղ,
 Սեղան նըստե՛նք խօսենք կարգի՛ն...

— Էլ չեմ նըստիլ ես քու հացին,
 Դու տըմարդի, վախկոտ ու նենգ.
 Շո՛ւտ, զէնքըդ առ, հեծիր քու ձին,
 Դո՛ւրս եկ մէյդան, կըռիւ անենք:

— Կըռիւ անենք, ասաւ Մելիք
 Իմն է միայն զարկն առաջին:
 — Քոնն է, զարկի՛ր, կանչեց Դաւիթ
 Գընաց, կեցաւ դաշտի միջին:

Ելաւ, կանգնեց Մըսրա-Մելիք,
 Իր գուրզն առաւ, հեծաւ իր ձին,
 Քըչեց, գընաց մինչ Դիարբեքի
 Ու էնտեղից եկաւ կըրկին:

Երեք հաղար լիդր էր քաշում
 Հըսկայական իր մըկունդը.
 Եկաւ, զարկեց. կորաւ փոշում
 Ու երեքաց երկրի գունդը:

Երկիր քանդեց կամ ժաժք եղաւ,
 Ասին մարդիկ շատ աշխարքում:
 — Չէ՛, ասացին, արնի ծարաւ
 Հըսկաներն են իրար զաբկում:

— Մեռաւ Դաւիթ էս մի զարկից,
 Ասաւ Մելիք իրեն զօրքին:
 — Կենդանի ե՛մ, ամպի տակից
 Գոռաց Դաւիթ Մըսրա-Մելիքին:

— Հա՛յ, հա՛յ, մօտիկ տեղից եկայ,
 Տե՛ս, ո՛ր տեղից հիմի կըգամ:
 Ու վեր կացաւ, կանգնեց հըսկան,
 Իր ձին հեծաւ երկրորդ անգամ:

Երկրորդ անգամ քչեց Հալար
 Ու բաց թողեց ձին Հալարից,
 Բուք վեր կացաւ, տեղ ու տարափ,
 Արար աշխարհ դողաց թափից:

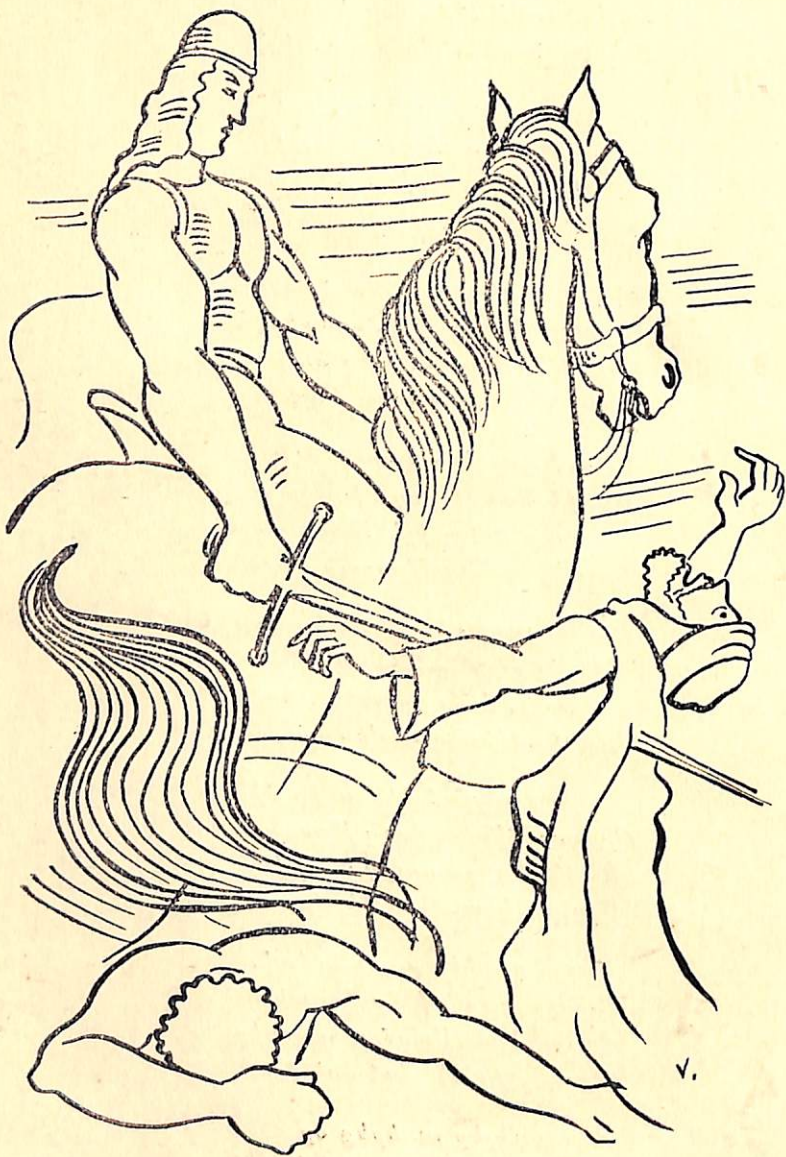
Եկաւ, զարկեց. զարկի ձէնից
 Մօտիկ մարդիկ ողջ խլացան:
 — Գընա՛ց Դաւիթ Սասմայ տանից,
 Գուժեց դոռող Մըսրայ արքան:

— Կենդանի՛ եմ, կանչեց Դաւիթ,
 Մին էլ արի՛ — հերթն ինձ հասաւ:
 — Հա՛յ, հա՛յ, մօտիկ տեղից եկայ,
 Կանչեց Մելիք ու վեր կացաւ:

Երրորդ անգամ հեծաւ իր ձին,
 Գընաց մինչեւ հողը Մըսրայ,
 Ու էնտեղից, դուրդը ձեռին
 Քըչեց, եկաւ Դաւթի վըրայ:

Եկաւ, զարկեց բոլոր ուժով,
 Ծանրը զարկով հըսկայական.
 Փոշին ելաւ Սասմայ դաշտից,
 Բըռնեց երեսն արեգական:

Երեք գիշեր ու երեք օր
 Փոշին կանգնեց ամպի նըման,
 Երեք գիշեր ու երեք օր
 Բոթը տըւին Դաւթի մահւան:

Երբ որ անցաւ երեք օրը,
 Էն ամպի պէս կանգնած փոշում
 Կանգնեց Դաւիթ, ինչպէս սարը,
 Գըրգուռ սարը մէջմըշուշում:

— Մելիք, ասաւ, ո՞ւմն է հերթը:
 Սարսափ կալաւ զոռ Մելիքին,
 Մահաւն դողը ընկաւ սիրտը
 Ու տապ արաւ զոռոզ հոգին:

Գընաց, խորունկ մի հոր փորեց,
 Իջաւ, մըտաւ վիհն էն խաւար,
 Վըրէն քաջեց քառասուն կաշի
 Ու քառասուն ջաղացի քար:

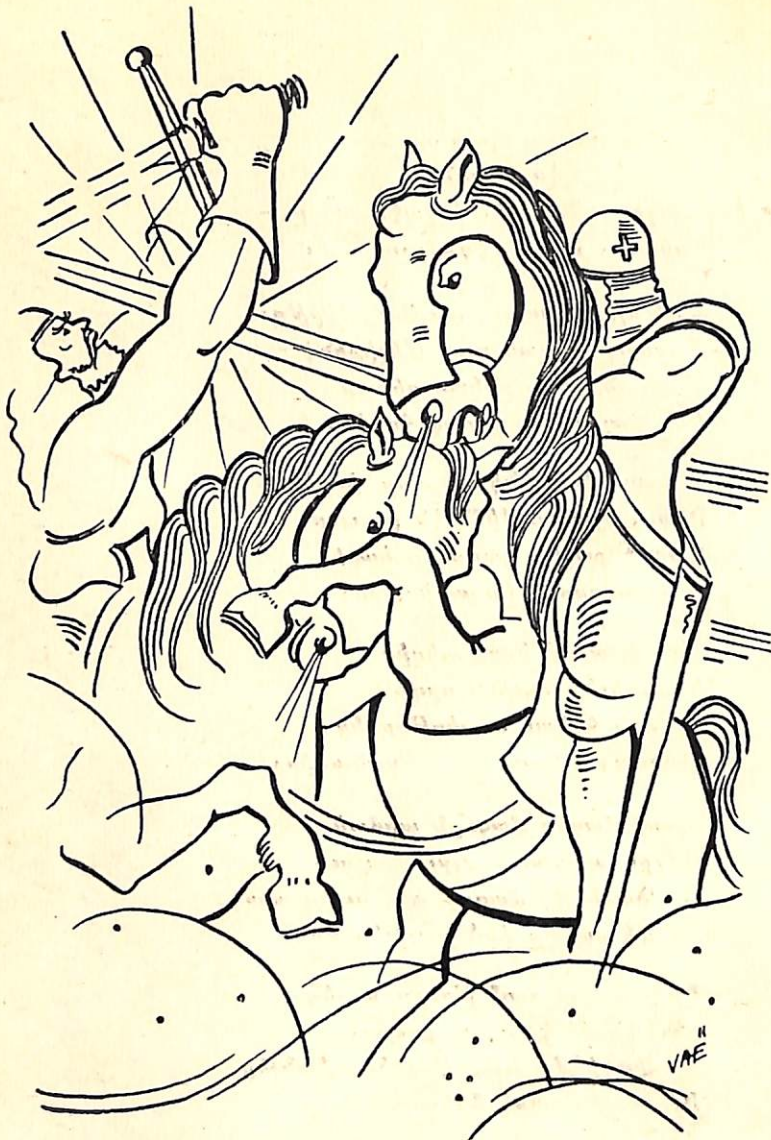
Մըռնչալով ելաւ տեղից
 Էն առիւծի առիւծ որդին,
 Իր ձին հեծաւ ու փոթորկեց,
 Խաղաց, շողաց Թուր-Վայծակին:

Առաջ վազեց մագերն արձակ
 Մելիքի պառաւ մայրը ջաղու.
 — Դաւիթ, մագըստ ան ոտիդ տակ,
 Էդ մի զարկը ինձ բաշխիր դու:

Երկրորդ անգամ Թուրը քաշեց.
 Էս անգամ էլ եկաւ քուրը.
 — Դաւիթ, եթէ կ'ուզես, կանչեց,
 Իմ սրտին զարկ երկրորդ Թուրը...

Վերջին զարկի ժամը հասաւ,
 Ելաւ Դաւիթ երրորդ անգամ.
 — Էս մի զարկն ու Աստուած, ասաւ,
 Էլ մարդ չըզայ, պէտք է որ տամ:

Ասաւ, ելաւ ու փոթորկեց,
 Թըռաւ, ցոլաց Դաւիթի հուր ձին,
 Ձին փոթորկեց, փայլատակեց
 Ու ցած իջաւ Թուր-Վայծակին:

Անցաւ քառսուն դոմէի կաշին,
Անցաւ քառսուն քարերը ցած,
Միջից կըտրեց ժանտ հըրէշին,
Օխտը դադ էլ դէնը դընաց:

— Կենդանի՛ եմ, մին էլ արի՛,
Գողաց Մելիք հորի տակից:
Դաւիթ լըսեց, չատ դարմացաւ
Իրեն զարկից, Թուր-Վայժակից...

— Մելի՛ք, ասաւ, թա՛փ տուր մի քեզ:
Ու թափ տըլաւ Մելիքն իրեն,
Միջից եղաւ ճիշտ երկու կէս,
Մէկն ընկաւ դէսն ու միւսը՝ դէն:

Էս որ տեսաւ Մըսրայ բանակ,
Ջուր կըտըրէց ահ ու վախից:
Դաւիթ կանչեց. — Մի՛ վախենաք,
Ակա՛նջ արէք հալա դեռ ինձ:

Դուք ըռանչալար մարդիկ, ասաւ,
Ջուրկ ու խաւար քաղցած ու մերկ,
Հաղար ու մի կըրակ ու ցաւ,
Հաղար ու մի հոգսեր ունէք:

Ի՛նչ էք առել նետ ու աղեղ,
Եկել թափել օտար դաշտեր.
Ձէ՞ որ մենք էլ ունենք տուն-տեղ,
Մենք էլ ունենք մանուկ ու ծեր...

Ջանձրացե՞լ էք խաղաղ ու հաշտ
Հողադործի օր ու կեանքից,
Թէ՞ զըզւել էք ձեր հանդ ու դաշտ,
Ձեր հունձ ու փունջ, վար ու ցանքից...

Դարձէ՛ք եկած ճանապարհով
Ձեր հայրենի հողը Մըսրայ.
Բայց թէ մին էլ դէնք ու զօռով
Վեր էք կացել դուք մեզ վըրայ,

Հորում լինեն քառսուն դադ խոր
Թէ ջաղացի քարի տակին, —
Կ'ելնեն ձեր դէմ, ինչպէս էսօր,
Սասմայ Դաւիթ, Թուր-Վայժակին:

Էն ժամանակ Ասուած գիտի,
Ով մեղանից կըլնի փոշման.
Մե՞նք, որ կ'ելնենք ահեղ մարտի,
Թէ դուք, որ մեզ արիք դուշման...:

(ՎԵՐՋ)

10106

Imp. Araxes - 40 rue Richer, Paris

Հայաստանի Ազգային գրադարան

NL0424091

